**GESTIONAREA IMAGINII MEDIA A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI
PE PORTARLURILE ONLINE DIN REPUBLICA MOLDOVA**
**MEDIA IMAGE MANAGEMENT OF PEOPLE WITH DISABILITIES
ON NEWS SITES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.04>

CZU: 316.344.6:659.3

**Ludmila RUSNAC, doctor în științe filologice,
Universitatea de Stat din Moldova,
rusnac.contacte@gmail.com**

Rezumat

Prin transmiterea mesajelor de tip incluziv, non-discriminatoriu, presa își ajută publicurile să perceapă mai bine particularitățile și necesitățile unor grupuri sociale și să adopte o atitudine tolerantă față de acestea. De regulă, informațiile sunt prezentate în știri și reportaje, practic lipsesc materiale în care subiectele să fie tratate în profunzime, de aceea publicul și societatea în general cunoaște foarte puțin despre viața persoanelor cu dizabilități, despre politicile în acest domeniu, despre problemele cu care se confruntă acești oameni. Marea majoritate a materialelor sunt știri realizate în baza comunicatelor de presă emise de instituțiile avizate, deci fără eforturi suplimentare de a ieși în teritoriu și a descoperi și alte subiecte, poate nu de actualitate imediată, dar importante și ele din perspectiva impactului social.

Cuvinte-cheie: persoană cu dizabilități, mass-media, impact social, mesaj de tip incluziv, actualitate, discriminare, stereotipuri.

Summary

By conveying inclusive, non-discriminatory messages, the press helps its audiences to better perceive the particularities and needs of some social groups and to adopt a tolerant attitude towards them. Usually, the information is presented in news and reports, there is practically no material in which the topics are treated in depth, so the public and society in general know very little about the problems of these people. The vast majority of the material is news based on press releases, without going out in the territory and discovering other topics, maybe not of immediate actuality, but also important from the perspective of the social impact.

Keywords: disability persons, social impact, mass-media, inclusive message, actuality, discrimination, stereotype.

Mass-media au un rol esențial în societatea democratică, deoarece oferă oportunitatea de a se expune tuturor actorilor implicați în activitatea socială. Prin potențialul de raspândire a informațiilor și de coagulare a opiniei publice, mijloacele de informare în masă, atât cele tradiționale, cât și new-media, constituie un instrument intrinsec de promovare, dar și de eradicare a prejudecăților și stereotipurilor sociale. Conform unui studiu realizat în spațiul autohton, "mai bine de 2/3 din populația generală consideră că copiii cu dizabilități nu sunt ca toți copiii și că trebuie să fie educați în școli speciale, 40% cred că persoanele cu dizabilități sunt incapabile de a munci, 39% - că persoanele cu dizabilități mintale sunt periculoase și trebuie izolate, 28% - că persoanele cu dizabilități nu pot avea familie" [1]. Aceste percepții s-au statornicit cu suportul inclusiv al mijloacelor de informare în masă, care, sporadic sau nu, fortifică ideile preconcepute și adesea eronate privind persoanele cu dizabilități. În accepțiunea cercetătoarei Mariana Țăbuleac, "atitudinea

discriminatorie față de persoanele cu dizabilități este o consecință a politicilor devalorizante ale statului în domeniu. Fiind considerate bolnave și neputincioase, persoanele cu dizabilități, în particular cele cu dizabilități intelectuale, practic sunt excluse din sistemul educațional, sunt lezate de dreptul de a fi angajate în câmpul muncii, și în rezultat – sunt privite ca o povară pentru sistemul de protecție socială” [2, p. 17].

Tabelul 1. Stereotipuri despre persoanele cu dizabilități ce persistă la nivel de societate

Pe de altă parte, prin transmiterea mesajelor de tip incluziv, non-discriminatoriu, presa își ajută publicurile să perceapă mai bine particularitățile și necesitățile unor grupuri sociale și să adopte o atitudine tolerantă față de acestea. Așadar, sub aspectul incluziunii/excluziunii sociale, activitatea mediatică se fundamentează pe două perspective de abordare:

- radiografierea masivului informațional și selectarea mesajelor ce urmează a fi injectate în spațiul public (mass-media decide despre ce evenimente și fapte sociale să comunice și care mesaje au prioritate);
- selecția instrumentelor prin intermediul cărora își construiește conținuturile (orientează percepția audienței, alege modul în care comunică un subiect și creează context pentru interpretare și semnificații proprii pentru subiectele abordate).

Deci, mass-media manifestă două tipuri de atitudine față de grupurile sociale cu risc de incluziune: incluzivă și excluzivă. Atitudinea incluzivă vizează suportul mass-media în promovarea diversității sociale, adoptarea unei politici non-discriminatorii față de anumite grupuri sociale, cum ar fi persoanele cu dizabilități, iar atitudinea

excluzivă se referă la evitarea de a aborda subiectele despre persoanele cu nevoi speciale, perpetuarea prejudecăților și stereotipurilor existente la nivel de societate și non-valorizarea acestui grup social dezavantajat. În rezultat, aceste persoane sunt marginalizate și considerate neimportante pentru societate, un balast. Materiale despre persoanele cu dizabilități apar relativ rar în mass-media, fapt ce denotă atenția insuficientă pentru această temă. Totodată, reflectarea problematicii dizabilității de către instituțiile media este un drept fundamental al tuturor cetățenilor, inclusiv al persoanelor cu dizabilități din mediul autohton. Cu toate acestea, spectrul subiectelor ce reflectă tematica dizabilității se rezumă la mediatizarea evenimentelor curente ce au tangență cu tema (modificări în sistemul de pensii, evenimente culturale, infracțiuni), sau informarea despre acte legislative sau normative care vizează această categorie de persoane. Jurnaliștii apelează foarte rar la persoanele cu nevoi sociale în calitate de surse, de obicei, pentru a aduna informațiile necesare contactează diferite instituții și organizații: Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației, Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, Inspectoratul General de Poliție, Direcțiile raionale de asistență socială, primăriile, Asociații ale persoanelor cu dizabilități, Azilul Republican de invalizi și pensionari, Alianța Organizațiilor pentru Persoanele cu Dizabilități din Republica Moldova, Internatele psihoneurologice, Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP), organizațiile non-guvernamentale specializate în domeniu etc.

De regulă, informațiile sunt prezentate în știri și reportaje, practic lipsesc materiale în care subiectele să fie tratate în profunzime, de aceea publicul și societatea în general cunoaște foarte puțin despre viața persoanelor cu dizabilități, despre politicile în acest domeniu, despre problemele cu care se confruntă acești oameni. Merită menționat faptul că jurnaliștii se străduiesc să utilizeze un limbaj echilibrat, non-discriminatoriu atunci când relatează despre persoanele cu nevoi speciale și respectă normele deontologice prescrise, dar se întâlnesc și excepții, o abatere uzuală fiind utilizarea în text a cuvintelor și expresiilor stereotipizate de genul: invalid, om în cărucior, miop, surdomut, bolnav, surd ș.a. În acest sens, *Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, ratificată în 2010, are implicații majore asupra paradigmei în care sunt văzute și tratate persoanele cu dizabilități în societate în ansamblul său. În conformitate cu acest document, statul se obligă să asigure condițiile pentru incluziunea socială și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități la viață decentă, sănătate, familie, asistență socială, educație, dezvoltare profesională, asigurarea cu un loc de muncă ș.a. Alte documente internaționale ratificate de Republica Moldova sunt: Carta Socială Europeană, ratificată prin Legea nr. 484-XV din 28.09.2001; Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, la care Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 408–XII din 12.12.1990; Recomandările Comitetului de Miniștri adoptate la 5 aprilie 2006 privind Planul de Acțiuni al Consiliului Europei în domeniul Dizabilității (2006-2015); Regulile Standard ale Națiunilor Unite cu privire la egalitatea de șanse pentru Persoanele cu Dizabilități.

Raportat la persoanele cu dizabilități, subiectele abordate uzual pe portalurile de știri sunt următoarele: nerespectarea legislației privind accesibilizarea clădirilor publice și a transportului în comun pentru persoanele cu dizabilități; nerespectarea de către autorități a drepturilor persoanelor cu dizabilități; dificultăți în exercitarea dreptului la vot al persoanelor cu dizabilități; majorarea indemnizației persoanelor încadrate în grad de handicap; statistici privind situația persoanelor cu dizabilități; inaugurări de centre de terapie și reabilitare destinate persoanelor cu dizabilități; campanii caritabile.

Pentru a vedea gradul și modalitățile de reflectare în presă a problematicei dizabilității, am supus analizei conținuturile emise de către portalurile media online: diez.md, deschide.md și realitatea.md și câteva materiale plasate pe site-ul investigații.md în perioada 16.03.2020-16.05.2020. Au fost urmărite identificarea subiectelor referitoare la tematica dizabilității, analiza materialelor de presă ce vizează incluziunea socială a persoanelor cu nevoi speciale, gestionarea terminologiei utilizate în redactarea materialelor despre persoanele cu dizabilități. În perioada supusă analizei, portalurile media au plasat materiale în care au fost abordate următoarele subiecte:

- ✓ Ziua internațională a persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Perioada de îngrijire a persoanelor cu dizabilitate severă va fi luată în calcul la pensie;
- ✓ Părinții copiilor cu dizabilități pot beneficia de câteva ore de odihnă;
- ✓ Dublarea cuantumului alocației sociale pentru persoanele cu dizabilități;
- ✓ Persoanele cu dizabilități pot beneficia de 6 mii de lei de la primării;
- ✓ Mărirea pensiei de invaliditate;
- ✓ Reforma sistemului de pensii;
- ✓ Indexarea pensiilor de la 1 aprilie 2020;
- ✓ Pensiile vor fi indexate de două ori pe an;
- ✓ Ajutor social pentru perioada rece a anului;
- ✓ Eveniment caritabil Christmas Quiz;
- ✓ Compensații bănești pentru persoanele cu dizabilități de pe urma războiului;
- ✓ Asistență telefonică gratuită pentru persoanele cu dizabilități;
- ✓ Metoda de votare a persoanelor cu dizabilități mintale;
- ✓ Persoanele cu dizabilități motorii vor fi scutite de achitarea plăților vamale la importul autoturismelor;
- ✓ Grupuri sportive pentru persoanele cu dizabilități;
- ✓ Donații externe pentru îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Alocațiile sociale de stat pentru copiii cu dizabilități;
- ✓ Angajatorii vor primi subvenții de stat pentru angajarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Incluziunea școlară a persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Nereguli în sistemul educațional din școlile auxiliare;
- ✓ Nereguli în procesul de acordare a gradului de invaliditate cetățenilor moldoveni.

Marea majoritate a materialelor sunt știri realizate în baza comunicatelor de presă emise de instituțiile avizate, deci fără eforturi suplimentare de a ieși în teritoriu și a

descoperi și alte subiecte, poate nu de actualitate imediată, dar importante și ele din perspectiva impactului social. Bunăoară, nu s-a scris nimic despre dificultățile pe care le întâmpină copiii cu dizabilități care frecventează școlile de cultură generală, deoarece majoritatea școlilor nu sunt adaptate la nevoile copiilor cu dizabilități, despre problemele psihologice cu care se confruntă copiii plasați în școlile auxiliare, despre dificultățile de socializare ale persoanelor cu deficiențe cu ceilalți membri ai comunității, despre gestionarea fondului pentru educația incluzivă, despre protecția de violență și abuz a persoanelor care trăiesc în internatele psihoneurologice ș.a. După cum am putut observa în urma analizei materialelor, vocea, părerea acestor oameni lipsește din sistemul mediatic, fiind nuanțată sporadic, sau în raport cu evenimente cu context negativ (omor, agresiune fizică, viol, reținere, etc.), materiale în care persoana cu dizabilitate apare în calitate de infractor sau victimă. Evident, informațiile sunt prezentate într-o manieră care să incite și chiar să șocheze. Exemplificăm prin câteva titluri de știri: "Invalid fără mâini și picioare este judecat pentru că ar fi bătut doi polițiști" [3], "Caz nemaiîntâlnit! A înscenat sinuciderea unui bărbat și a agresat sexual un invalid, după ce l-a închis în beci" [4].

Totodată, în rezultatul investigației am stabilit că numărul de materiale care să vizeze incluziunea socială este infim, fiind identificate următoarele subiecte:

- În Moldova a fost achiziționat primul taxi pentru persoane în cărucior;
- Expoziție de promovare a persoanelor cu dizabilități motorii din Republica Moldova;
- Companiile de taxi obligate să aibă în dotare automobile pentru transportarea persoanelor cu dizabilități locomotorii;
- Creșterea accesibilității persoanelor cu dizabilități în spațiile publice.

Cu referire la terminologia utilizată de către jurnaliști în textele redactate, este necesar să specificăm faptul că documentele internaționale recomandă statelor semnatare să opteze pentru renunțarea la termeni precum "invalid", "invalid de război", "persoană în cărucior", "persoană cu retard", "grad de invaliditate", "invalid de gradul I, II, III", noțiuni care nu se conțin nici în Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, adoptată în anul 2012. Astfel, jurnaliștii pot opta pentru termeni ca: "persoană cu dizabilitate", "persoană cu dizabilități de pe urma războiului", "utilizator de scaun rulant", "grad de dizabilitate", "dizabilitate severă, accentuată, medie". Toate noțiunile cu referire la persoanele cu dizabilități se conțin în două documente de bază de care jurnaliștii sunt îndemnați să țină cont: Ghidul de stil cu norme etice pentru jurnaliști, editat de Asociația Presei Independente (API) și un ghid pentru jurnaliști, editat de Keystone Moldova, intitulat „Comunicarea cu și despre persoanele cu dizabilități”.

În aceeași ordine de idei, caracterul umanizant se întrevade doar sporadic în materialele jurnalistice, poveștile de viață practic lipsesc, am identificat doar două materiale de acest fel: "Povestea unui activist cu dizabilități din Bender care luptă pentru egalitate" [5] și "A urcat scările în genunchi, până la etajul doi al spitalului, pentru o consultație! Povestea unui invalid de la Orhei" [6]. Un alt aspect care, în accepțiunea

noastră, este necesar de a fi punctat în cele ce urmează vizează predispoziția jurnaliștilor de a relata într-o manieră în care să plaseze într-un context de eroizare persoanele cu nevoi speciale care au înregistrat anumite succese sau au reușit să realizeze ceva valoros în viață. Un asemenea gen de abordare venerativă creează la nivel de societate falsa impresie precum că persoanele cu dizabilități sunt niște eroi, luptători puternici și curajoși care realizează fapte mărețe. Ca rezultat, societatea consideră acești oameni îndeajuns de puternici încât să se descurce singuri. Reiterăm că textele jurnalistice bune nu plasează în prim plan dizabilitatea persoanei, ci ideile, calitățile personale și abilitățile pe care le deține. Gradul de dizabilitate se menționează doar în cazul în care această informație este relevantă și necesar de a fi specificată. La fel, o greșală pe care o comit frecvent jurnaliștii constă în a prezenta calitățile persoanei cu deficiențe (binevoitoare, atentă, tacticoasă, respectuoasă), în opoziție cu dizabilitatea (de exemplu, ”cu toate că este persoană cu nevoi speciale, nu și-a pierdut simțul umorului”) sau, mai grav – o consecință a dizabilității (de exemplu, ”condiția pe care o trăiește, l-a făcut să primească cu smerenie toate loviturile vieții”). Asta induce ideea că doar persoanele care cunosc durerea și suferința pot manifesta bunătate. Prin materialele pe care le redactează, jurnalistul nu trebuie să țină seama în a trezi mila oamenilor față de aceste persoane, este doar necesar ca societatea să cunoască despre ele, să le înțeleagă și să le accepte ca și cetățeni cu drepturi egale în societate. Jurnalista Natalia Porubin este de părere că ”oamenii nu au nevoie de milă, ci de relatări obiective și echidistante ale problemelor cu care se confruntă în fiecare zi. Aceste relatări, la rândul lor, trebuie să genereze acțiuni concrete din partea autorităților” [7]. A fi cetățean cu drepturi egale presupune a nu fi defavorizat (de obicei se optează pentru imagini și poze plângăcioase, care sensibilizează), persoanele cu dizabilități nu sunt prezentate ca si actori ai vieții sociale, nu sunt prezentate în interacțiune cu persoanele sănătoase, realizând ceva împreună, ci doar în contextul în care persoana sănătoasă asistă persoana cu dizabilitate.

Totodată, se cere a fi menționat faptul că atitudinea exclusivă a media față de un anumit subiect sau grup social ”nu se manifestă doar prin articole de presă negative referitoare la subiectul respectiv. Uneori articolele negative la adresa unui subiect sau grup social pot constitui de fapt promovarea unei imagini de tip incluziv” [8]. În calitate de exemplu poate servi textul ”Exilați în școli pentru retardați”, publicat pe investigatii.md. Pentru exemplificare, am preluat următorul fragment: ”Copiii plasați în școlile auxiliare nu sunt ajutați să se dezvolte, să se salveze de retardul mintal, ci sunt lăsați să degradeze, urmând să poarte pentru tot restul vieții stigmatul de debil. După absolvirea a opt clase, timp în care se învață după o programă simplificată, ei obțin un certificat care nu le permite să-și continue studiile în licee, colegii sau universități [9]. După cum putem remarca, problema este formulată franc, iar duritatea limbajului este argumentată, pentru că are scopul de a sensibiliza opinia publică, de a determina factorii de decizie să se implice pentru a înlătura gafele din sistemul educațional, pentru că nu este normal să fie plasați în școlile auxiliare copiii practic sănătoși sau care pot fi recuperați ușor. În accepțiunea autorului acestei investigații jurnalistice, ”școlile auxiliare, rămase moștenire de la sistemul sovietic de educație,

nu sunt altceva decât niște „ghetouri” pentru copiii cu nevoi speciale.... Ca și în întregul sistem rezidențial, mărimea salariilor personalului acestor instituții e în funcție de numărul de copii. În aceste condiții, managerii și în mare parte personalul acestor instituții sunt interesați să mențină, ba chiar să sporească numărul elevilor și nu caută posibilități pentru reintegrarea acestora în familie” [10]. Indubitabil, problematica dizabilității este prezentată în context negativ în conținutul acestui material, însă textul în sine promovează incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități, unicul material care a abordat acest subiect în perioada investigată.

Noile condiții impun și mijloacelor de informare în masă un efort de adaptare la noua paradigmă de abordare a tematicii dizabilității, or, în acest proces, mass-media deține un rol esențial. Deci nu ne limităm doar la a cunoaște că astfel de persoane există acolo undeva, dar scriem despre ele și le ajutăm să se integreze în comunitate. Atât media tradițională, cât și cea online trebuie să activeze pe direcția schimbării atitudinii societății față de acest grup social defavorizat, și acest deziderat poate fi atins prin aplicarea mai multor politici:

- a) scoaterea din anonimat a acestei categorii sociale, extinderea numărului de conținuturi jurnalistice ce abordează tematica dizabilității;
- b) diversificarea materialelor jurnalistice ce vizează persoanele cu dizabilități, prin redactarea, alături de știri și reportaje, și a altor tipuri de materiale, ce valorifică în profunzime tema: comentarii, interviuri, povești de viață etc.;
- c) valorizarea rolului social al persoanelor cu dizabilități, prin opțiunea de a scrie primordial despre abilitățile acestor oameni, despre succesele pe care le înregistrează, și mai puțin să scoată în evidență dizabilitățile și eșecurile lor;
- d) informarea și suportul în conștientizarea de către populație a situației în care se află persoanele cu dizabilități;
- e) evitarea stigmatizării persoanelor cu diferite tipuri de deficiențe, mai ales a persoanelor cu dizabilități intelectuale, pe care societatea îi consideră bolnavi mintali și față de care manifestă o reticență sporită, privindu-le cu suspiciune sau chiar cu dispreț. În acest context, trebuie de menționat faptul că nu există o relație de sinonimie între boala mintală și dizabilitatea intelectuală, or, boala mintală se manifestă o anumită perioadă, fiind tratată medicamentos, în timp ce dizabilitatea intelectuală este o stare înnăscută, caracterizată prin dificultăți de înțelegere și asimilare a informației, și această stare nu poate fi tratată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Percepțiile populației despre discriminarea diferitor grupuri social-defavorizate// Studiu realizat de Fundația Soros-Moldova. Disponibil: http://www.soros.md/files/FSM_Raport%20anual_2010_0.pdf. (accesat 02.05.20).
2. Comunicarea cu și despre persoanele cu dizabilități intelectuale. Ghid pentru jurnaliști//KHSIMA/ Programul Comunitate Incluzivă-Moldova, Chișinău. Tipografia ARVA Color SRL, 2012.
3. Invalid fără mâini și picioare este judecat pentru că ar fi bătut doi polițiști. Disponibil: <https://www.deschide.md/ro/stiri/social/3686/VIDEO--Invalid-f%C4%83r%C4%83-m%C3%A2ini-%C8%99i-picioare-este-judecat-pentru-c%C4%83-ar-fi-b%C4%83tut-doi-poli%C8%9Bi%C8%99ti.htm> (accesat 03.05.20).

4. A înscenat sinuciderea unui bărbat și a agresat sexual un invalid după ce l-a închis în beci. Disponibil: https://www.realitatea.md/caz-nemaiintalnit-a-inscenat-sinuciderea-unui-barbat-i-a-agresat-sexual-un-invalid-dupa-ce-l-a-in_21971.html. (accesat 02.05.20).
5. Povestea unui activist cu dizabilități din Bender care luptă pentru egalitate. Disponibil: <https://diez.md/2019/12/11/foto-video-povestea-unui-activist-cu-dizabilitati-din-bender-care-lupta-pentru-egalitate/> (accesat 06.04.20).
6. A urcat scările în genunchi, până la etajul doi al spitalului, pentru o consultație! Povestea unui invalid de la Orhei. Disponibil: https://www.realitatea.md/a-urcat-scarile-in-genunchi--pana-la-etajul-doi-al-spitalului-pentru-o-consultatie--povestea-unui-invalid-de-la-orhei_86544.html (accesat 17.04.20).
7. Persoanele cu dizabilități nu au nevoie de compasiune în materialele jurnalistice. Cum relatăm corect despre ele. Disponibil: <https://mediaforum.md/upload/webinar/ghiduri-profesionalizare/08-indrumar-Natalia-Porubin.pdf>. (accesat 07.05.2020)
8. Persoanele cu dizabilități nu au nevoie de compasiune în materialele jurnalistice. Cum relatăm corect despre ele. Disponibil: <https://mediaforum.md/upload/webinar/ghiduri-profesionalizare/08-indrumar-Natalia-Porubin.pdf> (accesat 03.05.2020)
9. Exilați în școli pentru retardați. Disponibil: <https://www.investigatii.md/ro/investigatii/drepturile-copilului/exilati-in-scoli-pentru-retardati>. (accesat 16.04.20).
10. Exilați în școli pentru retardați. Disponibil: <https://www.investigatii.md/ro/investigatii/drepturile-copilului/exilati-in-scoli-pentru-retardati>. (accesat 17.04.20).